

Az érem- és régiségtár jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának az 1914. évről szóló jelentését tisztelettel a következőkben teszem meg.

A gyarapodást illetőleg két rovatos kimutatást mellékelek, melyből kitűnik, hogy a gondjainkra bizott gyűjteménytár gyarapodása ebben az esztendőben 265 darab érem és 3278 darab régiség.¹

A gyarapodásnak természetét ugyanezek a rovatos kimutatások székely módorban feltűntetik és mi a múlt évi jelentésünkben jelzett szempontoknak tiszteletben tartása mellett, óvakodunk attól, hogy a Tisztelt Közgyűlésnek bővebb méltatással a terhére essünk. Tehetjük ezt annál is inkább, mert hiszen gyűjteménytárunknak folyóirata elég jellemző képet nyújt a gyűjteménytárunkban folyó tudományos munkásságnak egyik-másik részletéről. Aki intézményünk iránt érdeklődik, ezekből a jellemző képekből könnyen megítélheti munkásságunk természetét és értékét. Kiemelnünk csak egy pár szempontot kell.

Az éremtárnál bizonyára feltűnik a gyarapodásnak számbeli csekélysége. Nem új jelenség ez, mert a múlt évben is találkoztunk apadással, ha nem is ilyen feltűnő mértékben. Akkor nem emeltük ki, mert esetlegességnek tartottuk azt az okot, mely pontosan megállapíthatólag ezt az eredményt szolgáltatta. Ma amikor két év tapasztalataira hivatkozhatunk, rá kell mutatnunk erre az okra:

a nagyméltóságú m. kir. pénzügyminiszterium rendelete értelmében, az egész ország területén napfényre került éremleleteknek kiválasztási joga a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára és a budapesti m. kir. tudományegyetem érem- és régiségtára után közvetlenül a kolozsvári Ferencz József tudományegyetemnek az Erdélyi Nemzeti Múzeum éremtárával egyesített érmészeti intézetét illeti meg. Ennek a rendeletnek értelmében a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága küldötte le intézetünkhöz az ilyen éremleleteket akkor, a mikor a kiválogatást a jogosítás értelmében

¹ Ebben nincs benne a porolissumi 1914. évi ásatás anyaga; ellenben benne van a múlt évi és az előtti anyagból az 1914. év folyamán feldolgozott: porolissumi, csákgorbói, marosgombási, jánosszállási (Szeged határában) és mezőbándi ásatások anyaga. Az 1914. évi porolissumi ásatások anyagának feldolgozása folyamatban van.

intézetünket megelőző másik két intézet elvégezte. Két év óta ez az igazgatóság érdemeletet intézetünkhöz nem küldött s az éremtári gyarapodás csekélységét ez magyarázza meg.

Hogy a gyarapodás csekélysége mellett annak minősége egészen első rangú, az annak a következménye, hogy a vételeknél általában azt az elvet követtük, hogy csak jó darabot vásárolunk. Ezt az elvet azért is fenntartottuk, mert anyagi eszközeink nagyon mérsékeltek, de azért is, mert a hazai leletekből, a szükséges darabok — a két utóbbi esztendőket leszámítva mindig — ezüst értékben kerültek gyűjteménytarunkba.

A régiségtár gyarapodásának természetét szintén megjelöli szkémás módon, a csatolt táblázat. Itt csak azt kell megjegyeznünk, hogy a legértékesebb anyagot az ásatások szolgáltatták. Ki kell ezt emelnünk különösen azért, mert ebben a tekintetben kötelezettségeink vannak, amelyeket jól esik teljesítenünk.

Az erdélyi palaeolithos kor szempontjából nagyon fontos leletet köszönhetünk ez évben annak az ásatásnak, amelyet Kúthy Károly községi bíró úr különös jó akarata és Köllő Ignác alispán úrnak figyelmes és odaadó támogatása nélkül, nem végezhetünk volna. Az ásatás helye Szentgericze község Marostorda vármegyében.

Éppen így lekötelezte intézetünket gróf Bethlen Józsefné úrnő, a kinek szives hozzájárulása nélkül azok a népvándorláskori leletek, a melyek ma Marosveresmartról intézetünkben gondosan feltárva foglalnak helyet, vagy elkallódtak volna, vagy tudatlan túrkálók kezeiben tudományos értéküknek javát veszítették volna el.

A porolissumi ásatásokért, melyeket ez idén is folytattunk, különös köszönettel tartozunk Szabó György úrnak, a ki ez évben is végtelen hálára kötelezte intézetünket.

Ennyit a gyarapodásról.

Az intézet életéről szólva utalunk arra, hogy a Bástya-utczai házban, a képtár rendbe hozatala után, építészeti és szobrászati emlékeinknek azt azt a részét kezdtük meg elhelyezni, a mely eddig felállítható nem volt. Ez évben annyira előrehaladtunk, hogy a földszinten az összes termekben elhelyeződtek azok az emlékek, a melyek hazarészünk művészettörténetére e két művészeti ágból rendelkezésünkre állottak, de az eddig meglevő helyiségekben kiállításukra hely nem volt. A földszinti helyiségek megteltek. Igaz, hogy összes emlékeink még itt sem fértek el, de annyi emlékünk nyert itt tűrhető elhelyezést, hogy immár gyönyörűséggel tekinthetünk át rajtuk és elmondhatjuk, hogy hazánkban egyetlen gyűjtemény sem rendelkezik e téren hasonló gazdagsággal. Ha most elgondoljuk azt, hogy a központi egyetemen levő hasonló gyűjteményünk valaha egyesíthető lesz az itt felállított gyűjteménnyel, akkor lelkünk benső örömmel telik meg, mert látjuk egy szebb jövődönnek fényes körvonalait. Másra pedig, mint egy jobb jövődönnek előkészítésére, a mai viszonyok közt nem is törekedhetünk.

Ugyancsak a Bástya-utczai ház földszintjén kezdtük meg

gyógyszertári emlékeinknek rendszeres felállítását. Megszüntettük az igazgatói irodát és azt ilyen természetű emlékeink kiállítására használtuk fel. Reméljük, hogy 1915-ben ez is befejezhető lesz.

A legnehezebb munka az első emeleti helyiségekben várakozott reánk. Tizenkét éven át állandó törekvésünk volt két dolog:

1; az emlékek megmentése,

2; az azok rendszeres felállításához szükséges múzeumi épületnek megteremtése.

Utóbbi törekvésünk sikerre nem vezetett. Az anyaggyűjtésre irányzott törekvésünk, — különösen azóta, hogy gyűjteménytárunk számára a közoktatásügyi kormány rendes és rendkívüli államsegélyt nyújtott — azt eredményezte, hogy — a világnak egyik legérdekesebb művelődési területén működve — tudományos anyagunk úgy mennyiség, mint főképen minőség tekintetében szinte szédítő gyarapodást nyert. Ezt a gyarapodást kénytelenek voltunk állandóan raktári helyiségekben elcsomagolva őrizni, nem hagyván fel a reménnyel, hogy a régiségtári épület kérdése majd csak megoldódik.

Ez az elcsomagolás természetesen megakadályozta a gyűjtött anyagnak tudományos értékesítését. Viseltük ennek odiumát a meddig meglehetett az a reményünk, hogy törekvéseinket valóra válthatjuk; de nem voltunk jogosítva tovább viselni azt akkor is, a mikor a helyzettel tisztába jöttünk és láttuk, hogy bérelt helyiségnél jobbra nem lehet reményünk. Ezért tehát bérelt helyiségeinkben szakítottunk az elcsomagolás rendszerével és áttértünk arra, hogy a gyűjtött anyagnak egy részét múzeálishan kiállítsuk, másik részét pedig olyan *rendszeres repositoriumi kezelésben részesítsük*, mely azoknak tudományos felhasználását lehetségessé teszi. Ezt a célt szolgálta az építészeti és szobrászati emlékeknek a földszinten történt múzeális jellegű felállítása is.

Hogy ebben a felállításban nem lehetett ragaszkodni a kor és stílus szerint való egymásutánnak feltüntetéséhez, az egészen természetes, mert hiszen bérelt helyiségeink valaha lakószobák, konyhák, éleskamrák, cseléd-, fürdő- és előszobák voltak. Ezek a helyiségek nem alkalmazkodtak a mi feladatainkhoz, nekünk kellett tehát az adott helyiségekhez alkalmazkodnunk. Az egyes emlékeket ott állítottuk fel, a hol arra a legalkalmasabb hely kínálkozott. A korok egymásutánját könnyű lesz most már a jövő múzeum igazgatójának megcsinálnia, a mikor az egyes emlékek összeállítva előtte állanak. Átszállításukat tehát a jövőben emelendő régiségtári épületbe úgy eszközölheti, mint azt a korok egymásutánja megkívánja. Sőt az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára egykor esetleg emelendő épületének, annak idején még a terveit is könnyebben készítheti el, mert az anyag, melyet majd elhelyeznie kell, nem halmokban hever előtte, hanem könnyen kezelhető és értékelhető állapotban.

A második emelet a képtár, a földszint az építészeti és szobrászati emlékek által lévén igénybe véve, az első emeletén már az

első pilanattól helyszükével kellett megküzdenünk. Az emelet keleti szárnyán, annak északi végén levő előszobával kezdtük meg a múzeális kiállítást. Itt a maros-décsei kezdő-fémkori három „in situ” kiemelt temetkezést állítottuk ki.

Az erre következő teremben a maros-décsei sírmező leleteinek folytatása, a hunyadmegyei csoklovinai Cholnoky- és biharmegyei Igricz-barlangnak palaeolithos leletei nyertek helyet, nem különben az erődi praemykenai és protomykenai leletek.

E leleteknél a repositorium rendszernek azt a típusát alkalmaztuk, melynél a múzeálisan kiállított és a repositoriumban elhelyezett anyag egyazon szekrényben talál elhelyezést, tehát a lelet mindkét fajta elhelyezése együtt történik. E rendszernél a szekrény típus egyesíti a kétféle elhelyezési módot, a melynek természetesen megvannak a maga igen megbecsülhetetlen előnyei, de természetesen bizonyos hátrányokkal is jár. E hátrányok egyike, hogy kissé drágább és miután „noi siamo poveri Christiani” a harmadik teremnél már kénytelenek voltunk a múzeális kiállítást a repositoriumostól teljesen elválasztani, a minek eredménye az lett, hogy ugyanazért a pénzért sokkal több, de tisztán csak múzeális kiállításra alkalmas szekrényt nyertünk. Ezzel szemben egy előszobának és a hozzátartozó, világítás nélkül szűkölködő benyílónak területét tisztán repositoriumos szekrények elhelyezésére használtuk és így megvalósítottuk a repositoriumos elhelyezésnek egy másik típusát is.

Hazánkban elsőül kíséreltük meg ezeket és azt hisszük, hogy a múzeológia szempontjából, a régiségtárakra vonatkozóan, eléggé jelentékeny kísérletet végeztünk, a melynek bizonyára meglesz, sőt a sepsiszentgyörgyi múzeum berendezésénél már meg is van, a maga irányító hatása.

A harmadik és negyedik szobában tehát tisztán múzeális jellegű a kiállítás. Ezek közül:

a harmadik szobában a palaeolithos-kor állatvilágának szentelünk egy kiállítási szekrényt; egy másikat pedig ezen kívül még a kezdő-fémkor kagyló és agyag technikájára igen fontos egyik leletünknek is. Ez utóbbi mellett kétoldalt úgyane kornak igen tanulságos és eredeti állapotban kiemelt egy-egy katlana, illetőleg tűzhelye kapott helyet.

A negyedik szobában gyűjteménytárunknak egyik elsőrangú büszkesége, a rendszeres ásatással is hitelesített felső-marosújvári bronzlelet nyer elhelyezést, ha ugyan ennek kiállítása át nem nyúlik az ötödik szobába is. Ez a lelet eddig az egyetlen, a mely szinte teljes egészében került szakemberek kezei közé. Megtételére fontos maga a tömeg, melylyel fellép, de ettől eltekintve, hazai rokon leleteinket ez a lelet egészen más világításban tünteti fel; sok hibás felfogás elenyésztetésére alkalmas és azért teljes kiállítását kellett véghez vinnünk.

Az ötödik és a hatodik szobában kívánjuk folytatni az őskori leletek kiállítását. Az utóbbiakban azonban már az erzsébetvárosi

orgonát (XVIII. sz.) is el kellett helyoznünk, valamint itt nyert elhelyezést az igazgatói dolgozó szoba bútorzata is, mivelhogy — mint már említettem — külön dolgozó szobára nem telik.

A hetedik szobában állítottuk ki a magyargyerőmonostori XVIII. sz.-beli orgonát, a mely kolozsvári mesternek a munkája. Ugyanitt nyertek elhelyezést református templomi bútoraink, a melyeket ebben az évben kellő módon restauráltunk. Ez a szoba ma még magába foglalja vas és fa-ládáinknak egy részét, melyeket beosztani ez ideig nem lehetett.

A nyolczadik szoba csúcsíves izlésű templomi felszerelésünknek van szánva. Ez ideig felállítottuk ott a székelyszombori és csiksomlyói pompás szárnyas oltárainkat, faragott kórus-székeinket és miseruha tartó, stílusos vasalással ellátott szekrényünket.

Ezzel aztán a rendezés hosszú időre megakadt, mert a rendelkezésre álló többi szobákat a szolnok doboka-megyei gyűjteményből átvett emlékeket magában foglaló egy udvari szoba kivételével, egészen a Torma Zsófia-féle gyűjtemény rendezése foglalja el. Nyolcz teljes hónapja folyik ez a munka és teljes erővel is még legalább ennyire lenne szükség. Tekintve azonban, hogy a hadjárat következtében személyzetünk arra a minimumra redukálódott, a mely a folyó ügyek végzését sem győzi, — a rendezésnek természetesen pihennie kell.

A Ferencz József-úton levő helyiségekben csoportosított néprajzi gyűjtemény rendezése három szoba elkészüléséig haladt, a melyekben a bölcső-gyűjtemény és a halászati csoport végződött be teljesen, a mikor a hadjárat reánk köszöntött és ott alkalmazott szakemberünk hadba vonult.

A „*Dolgozatok*“ című folyóiratot 30 íven pontos időben megjelentettük és pedig ezidén is magyar és francia nyelven.

Azt, hogy a hadjárat milyen veszteségeket jelent reánk nézve, ma még nem látjuk át egészen a maga teljességében. De egy pótolhatatlan veszteséget már is fel kell jegyeznünk: elvesztettük *Létay Balázst*.

Azt a nemes szerepet, melyet a magyarság Nyugateurópa művelődésében játszott, nagyon hamis világításban látja a világ, mert azok a boldogabb nemzetek, a melyek az emberi művelődés munkáját ma vezetik, éppen mert boldogabb sorsuk hatalmasabb eszközöket állított az ő rendelkezésükre, — a maguk szempontjából nézik a dolgokat, a maguk érdekében formálják a múltak történetének képét. Holott a magyarság onnan szakadt ki a Keletről, a hol az emberi művelődésnek bölcsője ringott és a honnan ennek a nemzetnek ősei is hozták a legelső művelődési hullámokat a távoli nyugatra.

Ezt az igazságot számtalan jelből látjuk. De azt bizonyítani is kell, komoly, erős bizonyítékokkal, ha azt akarjuk hogy az igazság érvényre jusson és olthatatlan lánggal világítson.

A bizonyítás munkája nehéz és sokoldalú, hatalmas erő kifejtést kíván s ehhez hosszú és kitartóan folytatott előkészülés kell. Csak

törhetetlen lélek, hatalmas lelkesedés, Istentől adott fényes tehetségek és elpusztihtatlan kitartás bírják meg ezt a nagy feladatot. Létay Balázs szinte egy évtizedre terjedő munkájával az előkészület nagy művét már a háta mögött tudta. Most kellett volna megindúlnia az első magyar mesopotámiai expedíciónak, most az elmúlt decemberben s ennek lelkéül ő volt kiszemelve. Éppen akkor, a mikor kaptuk a hiteles hírt, hogy a galicziai harcztéren hősi halált halt.

Bizonyára sejtik most már, hogy milyen nagy a mi veszteségünk. Honnan vegyük ennek pótlására az erőt; honnan merítsük újra egy évtizednek a hitét, lelkesedését és munkabírását és hol van az a másik fiatal ember, a kívül őt magát pótolni lehetne?! A becsület mezején elesett munkatárs emlékét áldással őrizi meg intézetünk az idők végéig!

Veszteségeinkről szólva nem haladhatunk el szó nélkül Dr. *Kőváry Ernő* halála mellett. Majdnem egy évtizede, hogy minden jelentésünkben találkozhatott a közgyűlés a megboldogult nevével. Valóságos intézeti tagnak tekintettük őt, a ki Hunyadmegye gazdag régészeti területéről egymás után küldötte fontosabbnál fontosabb felfedezéseiről a jelentéseket, nem egyszer törve magát velünk együtt, az ásatásokhoz szükséges fedezet előteremtésében. Törekvéseink legőszintébb megértőjét, munkánkban a legodaadóbb támogatót veszítettük benne: Hiven őrizzük emlékét!

Veszteségeinkben egyetlen vigasztalásunk az a névsor, melyet ajándékozóinkról állítottunk össze. Jelentésemet a nekik szóló őszinte köszönettel és azzal a kéréssel zárom, hogy jó indulatukat tartsák meg intézetünkkel szemben a jövőre is, vigasztalásul és buzdításul.

Ajándékozók névsora.

Régiségtár:

Adorján Gyula
Balázs Ferencz
Baló Zsigmond
Bartha Miklós
Gr. Bethlen Józsefné
Bodóczy J.
Buday János
Dr. Cholnoky Jenő
Dévai ref. egyház
Esztegar Jakab
Fülöp Péter
Gálfalvy János
Gáspár Józsefné

Gomba Károly
Griss Imre
Hencz Péter
Herepey János
Horváth Géza
Kiss Jenő
Kis Mártonné
Kozma Béla
Dr. Kőváry Ernő
Gr. Kuún Gézáné
Léber Gyula
Lehoczky András
Leó István
Özv. Mikó Imréné
Dr. Mikó Lőrincz

Nagy Margitka
Osváth Lajos
Pataki András
Dr. Pataky Jenő
Páska Fülöp
Rosenfeld Ármin
Dr. Roska Márton
Sándor István
Dr. Schilling Ottó
Sebestyén Dávid
Szabó Imre
Szabó György
Szász Edith
Szász István
Tárkányi György
Turcsa Miklós
Vekele Sándor
Zsigmond Dezső

Éremtár:

Balázs K. Józsefné
Baló Zsigmond
Buday György
Buday Kálmán
Erőss Ferencz
Ferenczi Gizella

Dr. Ferenczi Miklós
Dr. Gajdos József
Dr. Gockler Lajos
Gulyás János
Horváth József
Keresztes Gyula
Kovács Dezső
Dr. Kovács István
Dr. Kovács Istvánné
Kovács József
Dr. Kőváry Ernő
Nagy Árpád
Nagy Péter
Orsovai állami polgári iskola
Dr. Papp Ernő
Pásztóhy Ernő
Dr. Pataky Jenő
Pataki Lázár
Sándor István
Dr. Schneller Vilmos
Simon István
Szabó György
Vallás és Közokt. miniszterium
Vályi Gábor
Weisz Dezső
Zalatnai kohóőnökség

Kimutatás az E. N. M. régiségtárának 1914. évi gyarapodásáról.

Részlet	Beszerzés módja	csoport											Összesen	Főösszeg		
		Óskori	Római	Népvándorlaskori	Árpádkori	Fegyvertári	Közép- és újkori ötvösség	Iparürlénet	Costume	Architectonikus és szobrászat	Képzőművészet	Gyógyeszer-tári			Néprajzi	Vegyves
Arany	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere			2											2	
Ezüst	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	5		29			1	1	3						34	14
Réz	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	9	1					3					1		10	14
Bronz	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	107	53	156				1	5						296	325
Vas	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	49	29	385		1	2	1	8				11		463	490
Hő	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	30	8	21				8		2			2		59	216
Ryag	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	165	68	149				5	8				3	6	387	522
Fa	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere			6									18	22	6	46
Üveg	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	66	232	58					2						356	361
Csont	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	776	1	40					1				1		817	830
Egyéb	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	357	1	21		1			2			8	12	2	379	431
Összesen	Ásatás Vétel Ajánd. (letét) Csere	1564	373	867		2	2	5	3			8	33	2	2809	3278
Főösszeg		210	53	3	1	2	1	40	2	2		3	66	1	52	378
		39													39	
		1813	426	870	1	4	1	48	2	11	99	3			3278	

Kolozsvár, 1915. januárius 20-án.

Dr. Pósta Béla
egyetemi ny. r. tanár,
igazgató.

